

การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี

Welfare Arrangement for Inmates in the Udon Thani Central Prison

ศรินภัสร์ ปะวันนา

Sarinphat Pawanna

โกศล สอดส่อง

Koson Sodsong

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยพิชญบัณฑิต

Master of Public Administration Program,

Faculty of Political Science, Pitchayabundit College

E-mail: nuspong.ggg@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 28 มิถุนายน 2566

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 มิถุนายน 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี คำนวณตามสูตรของทาโร ยามาเน่ ได้จำนวน 356 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถาม ประกอบไปด้วยเนื้อหา 3 ส่วน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือสถิติพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ T - test และ F - test ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.743

ผลการวิจัย พบว่า การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านกีฬาและนันทนาการ รองลงมาคือด้านอนามัย และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านการศึกษา ผลการเปรียบเทียบระดับการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน โดยภาพรวมผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานีที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดสวัสดิการไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะทางปรับปรุงสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี ได้แก่ เรือนจำกลางอุดรธานีควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการสิทธิสวัสดิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสิทธิสวัสดิการเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

คำสำคัญ : การจัดสวัสดิการ, ผู้ต้องขัง, เรือนจำ

ABSTRACT

The main objective of this research was to study the welfare of inmates in the Udon Thani Central Prison. The sample used in this study were inmates in the Udon Thani Central Prison. Calculated according to Taro Yamane's formula, there were 356 people. The tool used for data collection was a questionnaire consisting of 3 parts. Statistics used for data analysis are descriptive statistics including number, percentage, mean and standard deviation. Inferential statistics were T-test and F-test, the questionnaire's reliability was 0.743.

The results showed that: Welfare arrangement for inmates in the Udon Thani Central Prison Overall, it was at a high level. And when considering each aspect, it was found that the aspect with the highest average was sports and recreation. Followed by health and the aspect with the lowest average was education. Comparison of the level of welfare of inmates in the Udon Thani Central Prison Classified by gender, age, level of education and monthly income Overall, inmates in the Udon Thani Central Prison with gender, age, education level and different monthly income Their opinions on welfare provision were not different. Suggestions for improving the welfare of inmates in Udon Thani Central Prison include: Udon Thani Central Prison should provide knowledge on welfare rights to be able to access and make use of welfare rights in order to have a good quality of life.

Keywords: Welfare, Prisoners, Prisons

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการลงโทษผู้กระทำความผิดเปลี่ยนแปลงแตกต่างจากความคิดความเชื่อในสมัยอดีตดั้งเดิม กล่าวคือ ในสมัยอดีตมีความคิดความเชื่อว่าคุณกระทำความผิดเพราะมีความชั่วร้ายอยู่ในตัว การปฏิบัติต่อคนที่กระทำความผิดจึงต้องปฏิบัติด้วยวิธีการที่รุนแรง เพื่อให้สาสมกับความผิดที่ได้ทำลงไป และเพื่อให้ผู้กระทำความผิดหลายจำไม่กล้ากระทำความผิดอีก รวมทั้งทำให้ผู้คนที่ทั่วไปเกิดความเกรงกลัวไม่กระทำความผิด ในขณะที่ยุคปัจจุบันมีความคิดความเชื่อว่าคุณทำผิดเพราะมีความผิดปกติในตัวผู้กระทำ ซึ่งเกิดจากสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความจำเป็นหรือกดดันให้กระทำความผิด ส่งผลให้แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดเปลี่ยนแปลงมาสู่การอบรมแก้ไขให้กลับสู่สังคมในระดับสากล องค์การสหประชาชาติได้ประกาศหลักการและแนวปฏิบัติซึ่งบ่งบอกถึงการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้กระทำความผิด และเอื้อให้ผู้กระทำความผิดปรับปรุงแก้ไขพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ เช่น “ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติกับผู้ต้องขัง” (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) หรือ “ข้อกำหนดแมนเดลา” (Mandela Rules) ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่วางมาตรฐานขั้นต่ำในการบริหารจัดการเรือนจำที่ดี รวมทั้งวางมาตรฐานให้มีการเคารพสิทธิผู้ต้องขัง โดยยึดหลักการ 5 ประการ คือ (1) ผู้ต้องขังพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์

(2) ห้ามการทรมานหรือการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยความทารุณ (3) ให้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยคำนึงถึงความต้องการขั้นพื้นฐาน โดยไม่เลือกปฏิบัติ (4) วัตถุประสงค์ของเรือนจำ คือ การคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัยและลดการกระทำผิดซ้ำ (5) ผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่ ผู้ให้บริการด้านต่างๆ ในเรือนจำ และผู้เข้าเยี่ยม จะต้องได้รับความปลอดภัยตลอดเวลา (กรมราชทัณฑ์, 2565) “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” (Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่วางมาตรฐานด้านการเคารพสิทธิของมนุษย์ทุกคน รวมทั้งผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องขังในเรือนจำด้วย (กระทรวงการต่างประเทศ, 2565)

ในส่วนของประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้มีการกำหนดบทบัญญัติซึ่งบ่งบอกถึงการเคารพสิทธิของมนุษย์ทุกคน รวมถึงผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องขังด้วย เช่น มาตรา 4 บัญญัติไว้ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน” หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 25-49 ได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานในด้านต่างๆ ไว้อย่างครบถ้วนครอบคลุม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560, 2560) นอกจากนี้ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ก็ได้บัญญัติรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการได้รับอาหารที่ปรุงสุกสะอาด ในปริมาณที่เพียงพอ สิทธิได้รับบริการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ห้องน้ำห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะ สิทธิได้รับเครื่องแต่งกาย เครื่องนุ่งห่มที่สะอาด เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสภาพอากาศ เมื่อเจ็บป่วยก็มีสิทธิได้รับบริการทางการแพทย์และการรักษาพยาบาล (พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560, 2560)

กล่าวได้ว่า ในปัจจุบัน นานาอารยประเทศได้ตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องขังให้มีความเหมาะสม สอดคล้องและเป็นไปตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องขังได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน รวมถึงได้รับสวัสดิการตามความจำเป็นที่ควรได้รับในสภาพที่ถูกคุมขัง และได้รับการพัฒนาพฤตินิสัยให้สามารถกลับเข้ามาอยู่ในสังคมได้อย่างปกติโดยไม่ก่อปัญหาอีก

สำหรับสภาพความเป็นจริงของการจัดสวัสดิการผู้ต้องขังของไทยในปัจจุบัน จากการศึกษาของปรีชญานันท์ นักพ่อน (2562: 74-89) พบว่า การจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังของไทยโดยรวมมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตาม มีข้อจำกัดในการจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังตามมาตรฐานสากลทั้งในเรื่องจำนวนผู้ต้องขังที่มีจำนวนมาก การจัดสรรทรัพยากรการดำเนินงานไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงในเรือนจำและทัณฑสถาน ทศนคติเชิงลบต่อผู้ต้องขังและการไม่ให้ความสำคัญต่อสิทธิของผู้ต้องขัง การดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการสวนทางกับการดำเนินงานด้านการควบคุม การกำกับดูแลงานด้านการจัดสวัสดิการของเรือนจำและทัณฑสถานใช้เพียงตัวชี้วัดในการประเมิน แต่ไม่ได้กำหนดบทลงโทษหากไม่มีการดำเนินการ ความต้องการหรือความคิดเห็นจากผู้ต้องขังมีความหลากหลายยากต่อการตอบสนองได้อย่างครบถ้วนเหมาะสม ผู้ต้องขังมีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมเรือนจำรวมทั้งกระแสสังคมมีผลต่อการจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน

ในส่วนของเรือนจำกลางอุดรธานี ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกับเรือนจำอื่นๆ ในประเทศไทย นั่นคือ ผู้ต้องขังสันเรือนจำ เนื่องจากอัตราความจุปกติอยู่ที่ 2,282 คน แต่ในปัจจุบันมีจำนวนผู้ต้องขังทั้งสิ้น 3,206 คน ซึ่งเกิน

ความจุ 924 คน ด้วยเหตุนี้ เรือนจำกลางอุดรธานีจึงอาจจะจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ต้องขังได้ไม่เพียงพอ ไม่ทั่วถึง และไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง

ด้วยประโยชน์และความสำคัญของการจัดสวัสดิการให้เพียงพอเหมาะสมและตรงตามความต้องการของผู้ต้องขัง อันทำให้ผู้ต้องขังเกิดความพึงพอใจ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งมีส่วนช่วยหรือสนับสนุนให้การปฏิบัติงานด้านการควบคุมปกครองผู้ต้องขังและการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นบุคลากรของเรือนจำกลางอุดรธานี จึงสนใจจะศึกษาการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการเสนอปรับปรุงการจัดสวัสดิการให้เพียงพอทั่วถึงและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี ตามคุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน
3. เพื่อเสนอแนวทางพัฒนาสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี

3. ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขัง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านปัจจัยพื้นฐาน (ปัจจัย 4) ด้านการรักษาพยาบาล ด้านการศึกษา ด้านอนามัย ด้านกีฬาและนันทนาการ (อ้างอิงจาก คู่มือการปฏิบัติงาน ด้านสังคมสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์, 2549)

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 2.1 ประชากร ได้แก่ ผู้ต้องขังในเรือนจำอุดรธานี จำนวน 3,206 คน
- 2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ต้องขังในเรือนจำอุดรธานี จำนวน 356 คน จากจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด 3,206 คน โดยคำนวณตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ต้องขังในเรือนจำอุดรธานี ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำอุดรธานี ประกอบด้วย ความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐาน (ปัจจัย 4) ความต้องการด้านการรักษาพยาบาล ความต้องการด้านการศึกษา ความต้องการด้านอนามัย ความต้องการด้านกีฬาและนันทนาการ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย คือ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึง กรกฎาคม 2566

4. ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการเสนอปรับปรุงการจัดสวัสดิการผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานีให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. กรมราชทัณฑ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนการจัดสวัสดิการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขัง

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ ผู้ต้องขังที่อยู่ในการควบคุมของเรือนจำกลางอุดรธานี จำนวน 3,206 คน เป็นผู้ต้องขังชาย จำนวน 2,893 คน ผู้ต้องขังหญิง จำนวน 356 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยคำนวณตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane, 1967) ได้กลุ่มตัวอย่าง 356 คน

6. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้วิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งคำถามมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check List) ได้แก่

1. เพศ
2. อายุ
3. ระดับการศึกษา
4. รายได้ต่อเดือน (ก่อนเข้ามาอยู่ในเรือนจำ)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี 5 ด้าน ได้แก่ ด้านปัจจัยพื้นฐาน (ปัจจัย 4) ด้านการรักษาพยาบาล ด้านการศึกษา ด้านอนามัย ด้านกีฬาและนันทนาการ โดยเป็นคำถามปลายปิด (Close-Ended Questions) แบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ (5-Rating Scales) ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ การคำนวณหาอันตรายภาคขึ้น เพื่อแปลผลคะแนนในแต่ละช่วง

ตอนที่ 3 แบบสอบถามข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดสวัสดิการผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี ซึ่งคำถามมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open-Ended Questions)

7. การสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของผู้ต้องขัง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม
2. ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถาม
3. เสนอแบบสอบถามให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาความถูกต้อง และให้ข้อเสนอแนะ

4. เสนอแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อนำไปวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item- Objective Congruence: IOC)

5. เสนอแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบอีกครั้งหนึ่งเพื่อความถูกต้อง

6. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วไปทดลองใช้ (Try-Out) กับผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองคาย จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลไปหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

7. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลของแบบสอบถาม มาปรับปรุงให้สมบูรณ์ถูกต้องก่อนนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป

8. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยติดต่อวิทยาลัยพิษณุพนิติต เพื่อทำหนังสือถึงผู้บัญชาการเรือนจำกลางอุดรธานี เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย

2. ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง พร้อมทั้งอธิบายชี้แจงจุดประสงค์ของการทำวิจัย และอธิบายวิธีการกรอกแบบสอบถามให้ถูกต้องสมบูรณ์ ตรงตามความเป็นจริง ในกรณีที่กลุ่มตัวอย่างไม่รู้หนังสือหรือไม่ว่างที่จะกรอกแบบสอบถามด้วยตนเอง ผู้วิจัยจะอำนวยความสะดวกโดยเป็นผู้อ่านและกรอกแบบสอบถามตามคำตอบของกลุ่มตัวอย่าง

3. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บแบบสอบถามคืนจากกลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความสมบูรณ์ (ความครบถ้วนในการตอบแบบสอบถาม) เพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

9. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์เชิงสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Science for Windows: SPSS) ทำการวิเคราะห์ทางสถิติต่างๆ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ต้องขังเรือนจำกลางอุดรธานี โดยการคำนวณหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ

2. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการจัดสวัสดิการในแต่ละด้านของผู้ต้องขังเรือนจำกลางอุดรธานี โดยการคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระดับความต้องการของผู้ต้องขังเรือนจำกลางอุดรธานี จำแนกตามเพศ โดยการทดสอบค่าที (T-test independent Sample)

4. วิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระดับความต้องการของผู้ต้องขังเรือนจำกลางอุดรธานี จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) และหากพบมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้วิจัยจะทำการเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี LSD (Fisher's Least Significant Difference) ต่อไป

5. วิเคราะห์ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดสวัสดิการผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี โดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และบรรยายพรรณนา

8. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
  - 1.1 ค่าดัชนีความสอดคล้อง
  - 1.2 ค่าความเชื่อมั่น
2. สถิติพื้นฐาน
  - 2.1 ความถี่
  - 2.2 ค่าร้อยละ
  - 2.3 ค่าเฉลี่ย
  - 2.4 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน
  - 3.1 ทดสอบค่าที (T-test independent Sample)
  - 3.2 วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA)
  - 3.3 เปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี LSD (Fisher's Least Significant Difference)

11. ผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย เรื่องการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี สามารถสรุปออกเป็น 4 ส่วน ได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 321 คน คิดเป็นร้อยละ 90.17 และเป็นเพศหญิง จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 9.83 อายุอยู่ระหว่าง 36 - 50 ปี จำนวน 144 คน คิดเป็นร้อยละ 40.45 มีระดับการศึกษามัธยมศึกษา หรือ ปวช. หรือ ปวส. จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 58.15 และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน (ก่อนเข้ามาอยู่ในเรือนจำ) ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 46.91

2. การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.78$) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านกีฬาและนันทนาการ ($\bar{X} = 4.13$) รองลงมาคือ ด้านอนามัย ($\bar{X} = 4.01$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการศึกษา ($\bar{X} = 3.50$) และวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นแต่ละด้านได้ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านปัจจัยพื้นฐาน (ปัจจัย 4) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.60$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 7. จัดสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าอาบน้ำ ผ้าห่ม เสื้อปูนอน ฯลฯ ให้ได้อย่างเพียงพอ ($\bar{x} = 3.68$) รองลงมาคือ ข้อ 6. จัดยารักษาโรคให้ได้อย่างเพียงพอ ($\bar{x} = 3.66$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 8. จัดให้มีมาตรการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่มีประสิทธิภาพ ($\bar{x} = 3.49$)

2.2 ด้านการรักษาพยาบาล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.67$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 15. จัดให้มีการบริการให้คำปรึกษาแนะนำด้านสุขภาพ ($\bar{x} = 4.24$) รองลงมาคือ ข้อ 16. จัดให้มีการตรวจสุขภาพประจำปี ($\bar{x} = 4.02$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 14. จัดให้มีการอบรมให้ความรู้ด้านการป้องกันและรักษาโรค ($\bar{x} = 3.47$)

2.3 ด้านการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.50$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ข้อ 17. ให้โอกาสในการศึกษาต่อตามความต้องการ ($\bar{x} = 4.14$) รองลงมาคือ ข้อ 18. ให้โอกาสในการฝึกวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการ ($\bar{x} = 4.04$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 23. จัดให้มีห้องสมุด หรือมุมเรียนรู้ ($\bar{x} = 3.05$)

2.4 ด้านอนามัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.01$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 31. ดูแลรักษาโรงอาหาร โรงงานฝึกวิชาชีพ ให้สะอาดอยู่เสมอ ($\bar{x} = 4.51$) รองลงมาคือ ข้อ 32. จัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสุขอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานและฝึกวิชาชีพ ($\bar{x} = 4.27$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 25. จัดเครื่องใช้อนามัยส่วนรวม เช่น น้ำยากำจัดแมลง/ยุง น้ำยาดับกลิ่น และฆ่าเชื้อโรค น้ำยาล้างภาชนะ ฯลฯ อย่างเพียงพอ ($\bar{x} = 3.40$)

2.5 ด้านกีฬาและนันทนาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.13$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 33. จัดกิจกรรมออกกำลังกาย ($\bar{x} = 4.36$) รองลงมาคือ ข้อ 34. จัดกิจกรรมแข่งขันกีฬา ($\bar{x} = 4.23$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 38. จัดเวลาในการออกกำลังกาย เล่นกีฬา ทำกิจกรรมนันทนาการ และพักผ่อน อย่างเหมาะสม ($\bar{x} = 4.01$)

3. ผลการเปรียบเทียบระดับการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานีที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน โดยภาพรวมผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานีที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดสวัสดิการไม่แตกต่างกัน

4. ข้อเสนอแนะทางปรับปรุงสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี ได้แก่

1. เรือนจำกลางอุดรธานีควรสนับสนุนวิธีการพักโทษสำหรับผู้ต้องขังเช่น การควบคุมที่บ้านโดยใช้กำไลข้อเท้าอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

2. เรือนจำกลางอุดรธานีควรมีการพัฒนาและปรับปรุงทางลาด ราวจับ ทางเดิน การจัดหาอุปกรณ์เสริมทางร่างกายให้เหมาะสมกับสภาพของผู้ต้องขังแต่ละช่วงอายุ เป็นต้น

3. เรือนจำกลางอุดรธานีควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการสิทธิสวัสดิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสิทธิสวัสดิการเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

4. เรือนจำกลางอุดรธานีควรมีการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ มาปรับใช้กับผู้ต้องขัง อาทิ ด้านข้อมูลข่าวสาร สื่อสาธารณะเข้ามาช่วยเหลือผู้ต้องขังอย่างสมเหตุสมผลเพื่อเกิดการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข่าวสารได้อย่างเท่าเทียม

5. เรือนจำกลางอุดรธานีควรจัดเวลาในการออกกำลังกาย เล่นกีฬา ทำกิจกรรมนันทนาการและพักผ่อน อย่างเหมาะสม

12. อภิปรายผลการวิจัย

การจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านกีฬาและนันทนาการ รองลงมาคือด้านอนามัย และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านการศึกษาที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ทางเรือนจำกลางอุดรธานี มีการดูแลรักษาอาคารสถานที่ต่างๆ ของผู้ต้องขังให้ถูกสุขลักษณะ การกำจัดขยะมูลฝอย ยุ้ง แมลงวัน รวมถึงตลอดถึงการประสานกับแพทย์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในการตรวจสุขภาพของเรือนจำอีกด้วย จัดสนนทานการด้านต่างๆ แก่ผู้ต้องขังเพื่อสุขภาพอนามัย และการ ผักผ่อนหย่อนใจ อาทิ การฝึกและจัดแข่งขันกีฬากลางแจ้งและในร่ม ประเภทต่างๆ การจัดให้มีการแสดงดนตรี การละเล่นเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด และมีการประกอบอาหาร และจัดเลี้ยงผู้ต้องขัง ด้วยเงินงบประมาณที่ได้รับจากทางราชการสำหรับเป็นค่าอาหารผู้ต้องขังที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของศิริเพ็ญ จันทร์นิยม (2559) ได้ทำการศึกษาเรื่องความพึงพอใจของผู้ต้องขังชายที่มีต่อการจัดสวัสดิการด้านการพัฒนาจิตใจของกรมราชทัณฑ์ ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางเขาบิน จังหวัดราชบุรี พบว่าความพึงพอใจของผู้ต้องขังชายต่อการจัดสวัสดิการด้านการพัฒนาจิตใจของเรือนจำกลางเขาบิน จังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้แบ่งการจัดสวัสดิการด้านการพัฒนาจิตใจออกเป็น 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความเสมอภาคและเท่าเทียม ด้านปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอ และด้านความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ต้องขังด้านปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอ ซึ่งในประเด็นความกว้างขวางของสถานที่จัดกิจกรรมนันทนาการ มีความพึงพอใจสูงสุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.94 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเรือนจำกลางเขาบินมีสถานที่กว้างขวางเพียงพอทั้งจำนวนผู้ต้องขังและเหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมนันทนาการ สอดคล้องกับแนวคิดของจอห์น ดี มิลเล็ต (John D. Millet, 1954: 397-400) การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) คือ ความเพียงพอในด้านสถานที่ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ นอกจากนั้นการจัดสวัสดิการด้านการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเมวิกการณ์ แก้วจันทร์ และคณะ (2565) วิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดสวัสดิการในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ พบว่าความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดสวัสดิการในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ ในภาพรวมผู้ต้องขังคดีเด็ดขาดแล้วที่มาใช้บริการในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ เห็นด้วยกับการจัดสวัสดิการของทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์อยู่ในระดับมาก เมื่อแยกพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นมากที่สุด คือ สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ($\bar{X} = 4.37$) ค่าเฉลี่ยความคิดเห็นรองลงมา คือ สวัสดิการขั้นพื้นฐาน (ปัจจัย 4) ($\bar{X} = 4.34$) และค่าเฉลี่ยความคิดเห็นต่ำที่สุด คือ สวัสดิการด้านการศึกษา ($\bar{X} = 3.89$) ตามลำดับ เพราะโดยบริบทของโรงพยาบาลสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์มีบริการตรวจและรักษาสุขภาพให้กับผู้ต้องขังป่วยที่มาจากเรือนจำในเขต

ความรับผิดชอบของทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ ให้บริการโดยผ่านแผนกผู้ป่วยนอก ในวันและเวลาราชการ และผ่านแผนกฉุกเฉินในวันหยุดและนอกเวลาราชการ โดยจะผ่านการคัดแยกผู้ป่วยตามลักษณะโรค จัดลำดับความเร่งด่วนในการช่วยเหลืออย่างเหมาะสม และเมื่อคัดแยกผู้ป่วยแล้วจะแยกให้ผู้ป่วยได้พบแพทย์ที่เฉพาะและเหมาะสมกับโรคและอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วยแต่ละคน ถ้ามีอาการที่สมควรนอนพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลจะรับคนไข้ไว้เป็นผู้ป่วยใน โดยแยกผู้ป่วยตามลักษณะอาการและโรคที่ผู้ป่วยเป็น เพื่อการรักษาที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป และค่าเฉลี่ยความคิดเห็นต่ำที่สุด คือ สวัสดิการด้านการศึกษา อาจเป็นเพราะจำนวนหนังสือ และตำราในห้องสมุดยังมีปริมาณน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องขังป่วยที่สามารถยืมหนังสือดังกล่าวมาอ่านได้ ควรมีการจัดสวัสดิการด้านการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับผู้ต้องขังที่มีความประสงค์จะศึกษาในระดับอุดมศึกษา ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เพื่อเป็นการเปิดโอกาสด้านการศึกษาให้กับผู้ต้องขังที่สนใจเพื่อเป็นการศึกษาหาความรู้ จะได้นำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดประกอบอาชีพที่ตนเองสนใจ ภายหลังจากพ้นโทษเพราะผู้ต้องขังส่วนใหญ่ ยากมีโอกาสด้านการศึกษาในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง

ผลการเปรียบเทียบระดับการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน โดยภาพรวมผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานีที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดสวัสดิการไม่แตกต่างกันสอดคล้องกับงานวิจัยของเมธีการณ แก้วจันทร์ และคณะ (2565) วิจัยเรื่องความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดสวัสดิการในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ ผลการวิเคราะห์ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ก่อนต้องโทษอาชีพ ก่อนต้องโทษ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดสวัสดิการในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ต้องขังที่มีความผิดเกี่ยวกับ พ.ร.บ. ยาเสพติดให้โทษ และผู้ต้องขังที่มีความผิดเกี่ยวกับเพศ จะเป็นผู้ต้องขังที่มีโทษสูงและการเลื่อนชั้นในผู้ต้องขังประเภทความผิดดังกล่าวจะเลื่อนชั้นได้ยาก จึงอาจจะถูกจำกัดด้านร่างกายและพื้นที่ จึงอาจมีมุมมองต่อการจัดสวัสดิการในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ที่แตกต่างออกไปจากผู้ต้องขังที่มีประเภทความผิดอื่น และยังสอดคล้องกับงานวิจัย ศุภณัฐ แสนโคตร (2558) ทำการศึกษาเรื่องความคิดเห็นของผู้ต้องขังสูงอายุต่อการจัดสวัสดิการในเรือนจำจังหวัดตราด ผลการวิจัยพบว่าผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็น พบว่า ผู้ต้องขังที่มีเพศ ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพเดิมก่อนต้องโทษ กำหนดโทษจำคุก และจำนวนครั้งที่ต้องโทษต่างกัน มีความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดการสวัสดิการในเรือนจำจังหวัดตราด ไม่แตกต่างกัน ส่วนผู้ต้องขังที่มีประเภทของความผิดแตกต่างกัน มีความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการจัดสวัสดิการในเรือนจำจังหวัดตราดแตกต่างกัน

13. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้

จากผลการวิจัยการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่ผู้ขังในเรือนจำกลางอุดรธานีมีการจัดสวัสดิการมากที่สุด คือ ด้านกีฬา และนันทนาการ ทางเรือนจำกลางอุดรธานีควรมีการดำเนินการดังนี้

1.1 เรือนจำกลางอุดรธานี ควรมีการจัดเวลาในการออกกำลังกาย เล่นกีฬา ทำกิจกรรมนันทนาการ และพักผ่อน อย่างเหมาะสม และจัดวัสดุอุปกรณ์ในการออกกำลังกาย เล่นกีฬา ทำกิจกรรมนันทนาการต่างๆ อย่างเพียงพอ

1.2 เรือนจำกลางอุดรธานีควรส่งเสริมกิจกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเพิ่มขึ้นภายใต้ มุมมองพัฒนาคนเพื่อให้กลับสู่สังคมอย่างภาคภูมิใจ

1.3 เรือนจำกลางอุดรธานี ควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการสิทธิสวัสดิการของผู้ต้องขัง ตลอดจนให้ผู้ต้องขังสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสิทธิสวัสดิการเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เนื่องจากผู้ต้องขังมีความหลากหลาย และต้องได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างเหมาะสม โดยอยู่บนพื้นฐานของหลักสิทธิมนุษยชน และความเท่าเทียม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานีเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการ

2.2 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางอุดรธานีกับเรือนจำในจังหวัดอื่นๆ

บรรณานุกรม

- กรมราชทัณฑ์. (2549). **คู่มือการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมราชทัณฑ์.
- กรมสุขภาพจิต, โรงพยาบาลศรีธัญญา. (2559). **แนวทางการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายคนพิการทางจิต**. นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (ม.ป.ป). **คู่มือคนพิการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ทนิตย์ ภิธรรมมา. (2561). **ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสวัสดิการด้านสิ่งจำเป็นพื้นฐานแก่ผู้ต้องขังชาย : กรณีศึกษาเรือนจำจังหวัดพะเยา**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ปรีชญานันท์ นกพ่อน. (2562). **การจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังไทย**. วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 12(1), 74-89.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546. (2546, 1 ตุลาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 120, ตอนที่ 94 ก : 6-20.
- สุดารัตน์ วงษ์ศรีวอ. (2553). **คุณภาพชีวิตผู้ต้องขังเรือนจำกลางอุดรธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- อภิญาญา เวชยชัย และศิริพร ยอดกมลศาสตร์. (2547). **สวัสดิการสังคมฉบับชาวบ้าน: แนวคิด นโยบาย แนวทางปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Yamane, T. (1967). **Statistics: An Introductory Analysis**. 2nd ed. New York: Harper and Row.